

**TA'LIM JARAYONIDA ART PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALAR VA UNING TARBIYAGA TA'SIRI**

Djabbarov Ma'sud

Shahrisabz davlat pedagogika Instituti o'qituvchisi

Oqmahmedova Mahliyo Qudratillo qizi

oqmamedovamahliyo@gmail.com

Eshboyeva Sanobar Xudoyqul qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Pedagogika yonalishi 3-bosqich talabalari

Annotasiya

Ushbu maqola art-pedagogik texnologiyalarning ta'lim va tarbiyadagi ahamiyatini o'rganadi. Art-pedagogika san'at vositalari — rasm, musiqa, teatr, ijodiy yozuv, dizayn, foto va video orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlashini, estetik didini, hissiy va ijtimoiy rivojlanishini oshirishga xizmat qiladi. Maqolada bu texnologiyalar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muloqot va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi roli, shuningdek, Lev Vygotskiy, Dzhon Dewi, Lev Zankov, Vladimir Bekhterev va Anton Makarenko kabi olimlarning pedagogik qarashlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'limda faqat bilim berish emas, balki o'quvchining shaxsiy va ijodiy salohiyatini rivojlantirish muhimligi ta'kidlanadi. Shu bois, art-pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini interaktiv, qiziqarli va samarali qiluvchi asosiy vosita sifatida e'tirof etiladi.

Kalit so'zlar: Art-pedagogika, Ta'lim texnologiyalari, Rasm va vizual tasvir, Drama va rolli o'yin, Musiqa texnologiyasi, Ijodiy yozuv, Dizayn va

maket yaratish, Foto va video ijod, Ijodiy fikrlash, Estetik did, Tarbiyaviy ta'sir, Mustaqil fikrlash, Nutq va muloqot ko'nikmalari, Jamoada ishlash, Pedagog olimlar qarashlari.

Art-pedagogik texnologiyalar o'quv jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi. U o'quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda ta'lim jarayonini jonlantiradi. Pedagogika fanida bu texnologiya o'quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish orqali ularning shaxsiy imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladigan samarali usul sifatida e'tirof etiladigan bu texnologiya o'quvchining nafaqat bilimini, balki hissiy dunyosi, tasavvuri, ijodkorligi va mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan art-pedagogik texnologiya turlari.1. Rasm va vizual tasvir texnologiyalari — bu ta'lim jarayonida ma'lumotni rasm, grafik tasvir, chizma va boshqa ko'rgazmali vositalar orqali tushuntirishga asoslangan art-pedagogik usullardir. Bu texnologiyalar o'quvchilarning mavzuni ko'rish orqali tushunishi, tasavvuri va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Quyida ta'lim jarayonida qo'llaniladigan asosiy rasm va vizual tasvir texnologiyalari haqida to'liq ma'lumot keltiriladi.

A. Illyustratsiya — mavzuni rasm yoki tasvir orqali tushuntirish usuli hisoblanadi. Bu texnologiyada o'quvchilar matn yoki nazariy ma'lumotni rasm bilan ifodalaydi. Masalan: adabiyot darsida asar qahramonlarini chizish, tarix darsida muhim voqeani tasvirlash. Ahamiyati: mavzuni yaxshiroq eslab qolish va tasavvur qilishga yordam beradi.

B. Kollaj — turli rasm, qog'oz, foto va boshqa materiallarni birlashtirib bitta kompozitsiya yaratish usulidir. O'quvchilar jurnal rasmlari, rangli qog'oz yoki fotosuratlardan foydalanib ma'lum mavzuni ifodalaydi. Masalan:

“Tabiatni muhofaza qilish” yoki “Sog‘lom turmush tarzi” mavzusida kollaj tayyorlash. Ahamiyati: ijodkorlik va estetik didni rivojlantiradi.

D. Infografika — murakkab ma’lumotni grafik tasvirlar, belgilar va diagrammalar orqali . Bu texnologiya ayniqsa statistika yoki ilmiy ma’lumotlarni tushuntirishda samarali. Masalan: aholi soni, iqlim o‘zgarishi yoki iqtisodiy ko‘rsatkichlarni grafik tarzda ifodalash. Ahamiyati: katta hajmdagi ma’lumotni qisqa va tushunarli ko‘rinishda berishga yordam beradi.

E. Mind-map (fikr xaritasi) — mavzuni markaziy tushuncha atrofida shoxlanib boradigan sxema orqali tasvirlash usulidir. Masalan: markazda “Ekologiya” yozilib, undan “havo ifloslanishi”, “suv muhofazasi”, “o‘rmonlar” kabi tushunchalar tarqaladi. Ahamiyati: mantiqiy fikrlash va ma’lumotlarni tizimlashtirishni rivojlantiradi.

F. Diagramma va grafiklar ma’lumotlarni taqqoslash va tahlil qilish uchun ishlatiladi. Masalan: ustunli diagramma, doiraviy diagramma yoki chiziqli grafiklar orqali statistik ma’lumotlar ko‘rsatiladi. Ahamiyati: o‘quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi.

G. Maket va model yaratish texnologiyasi Bu texnologiyada o‘quvchilar uch o‘lchamli tasvir – maket yoki model yaratadi. Masalan: tarixiy obida maketi, yer tuzilishi modeli yoki shahar loyihasi. Ahamiyati: amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi va mavzuni aniq tasavvur qilishga yordam beradi.

2. Drama va rolli o‘yin texnologiyasi bu texnologiya — ta’lim jarayonida o‘quvchilarni ma’lum bir voqea, vaziyat yoki obrazni sahnalashtirish orqali o‘qitishga asoslangan art-pedagogik metoddir. Ushbu texnologiyada o‘quvchilar turli rollarni bajarish orqali mavzuni nafaqat nazariy, balki amaliy va hissiy jihatdan ham o‘zlashtiradi. Drama va rolli o‘yin texnologiyasi o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi, nutq madaniyati, muloqot ko‘nikmalari hamda jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat

qiladi. Drama va rolli o'yin texnologiyasining mohiyati. Bu texnologiya ta'lim jarayonida real yoki shartli hayotiy vaziyatlarni sahna ko'rinishida tasvirlashga asoslanadi. O'quvchilar muayyan rolni ijro etish jarayonida o'z fikrini erkin ifodalaydi, voqealarni tahlil qiladi va muammoning yechimini izlaydi. Shu sababli bu metod o'quvchilarning faolligini oshiradi va ta'lim jarayonini interaktiv shaklga keltiradi. Drama va rolli o'yin texnologiyasining asosiy turlari Sahnalashtirish (dramatizatsiya), O'quvchilar adabiy asar yoki tarixiy voqeani sahna ko'rinishida namoyish etadi. Masalan, adabiyot darsida asar qahramonlari dialogini ijro etish.

Rolli o'yin (role-play) O'quvchilar muayyan kasb yoki ijtimoiy rolni bajaradi. Masalan, "o'qituvchi va o'quvchi", "shifokor va bemor", "tarixiy shaxslar" kabi rollar orqali vaziyatlar tasvirlanadi.

Improvizatsion drama Oldindan yozilgan matnsiz, erkin sahnalashtirish asosida tashkil etiladi. O'quvchilar berilgan vaziyat asosida o'zlari dialog va harakatlarni yaratadi.

Muammoli vaziyatli o'yin O'quvchilarga muayyan muammo beriladi va ular rollarga kirib ushbu muammoni hal qilish yo'lini izlaydi. Bu usul muammoli ta'lim bilan ham bog'liq. Drama va rolli o'yin texnologiyasining ta'limdagi vazifalari O'quvchilarning nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish. Ijtimoiy tajriba va hayotiy vaziyatlarni tushunishga yordam berish.

Ijodkorlik va tasavvurni rivojlantirish. Jamoada ishlash va hamkorlikni shakllantirish. O'quvchilarda mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish. Drama va rolli o'yin texnologiyasini tashkil etish bosqichlari

a-mavzu va vaziyatni tanlash – o'qituvchi dars mavzusiga mos sahna yoki vaziyatni belgilaydi. b-rollarni taqsimlash – o'quvchilar o'z rollarini

oladi.d- ayyorlanish jarayoni – dialoglar, harakatlar va sahna elementlari tayyorlanadi.e-sahnalashtirish – o‘quvchilar rolni ijro etadi. f-emotsional ta’sir kuchi yuqori bo‘ladi, shu sababli mavzu yaxshiroq esda qoladi.

3. Musiqa texnologiyasi — bu ta’lim jarayonida musiqa vositalaridan foydalanib o‘quvchilarning bilimni oshirish, ularning hissiy holatini faollashtirish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik usuldir. Bu texnologiyada musiqa nafaqat estetik tarbiya vositasi, balki o‘quv materialini samarali o‘zlashtirishga yordam beradigan metod sifatida qo‘llaniladi.

1. Musiqa texnologiyasining asosiy mohiyati — o‘quv jarayonida musiqa orqali o‘quvchilarning diqqatini jamlash, emotsional muhit yaratish va mavzuni yaxshiroq tushuntirishdir. Musiqa inson psixikasiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi, shuning uchun dars davomida to‘g‘ri tanlangan musiqa o‘quvchilarning kayfiyatini ko‘taradi, diqqatini oshiradi va bilimni eslab qolishni osonlashtiradi. Ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan musiqa texnologiyasi usullari O‘quvchilar ma’lum bir musiqa asarini tinglab, uning mazmuni, kayfiyati va g‘oyasini tahlil qiladi. Bu usul estetik did va musiqiy tafakkurni rivojlantiradi. Musiqa orqali tasavvur yaratish O‘quvchilar musiqa tinglash jarayonida unda ifodalangan kayfiyat yoki voqeani tasavvur qiladi va keyinchalik uni rasm, hikoya yoki esse orqali ifodalaydi. Ritm va harakat texnologiyasi Musiqa ritmi asosida turli harakatlar, mashqlar yoki sahna elementlari bajariladi. Bu usul ayniqsa boshlang‘ich ta’limda samarali hisoblanadi. Qo‘shiq va matn tahlili O‘quvchilar qo‘shiqlar matnini tahlil qilib, undagi g‘oya, ma’no va tarbiyaviy jihatlarni o‘rganadi. Fon musiqasi texnologiyasi Dars jarayonida sokin fon musiqasi qo‘yilishi o‘quvchilarning diqqatini jamlash va ijodiy faoliyatini kuchaytirishga yordam beradi. Musiqa texnologiyasining ta’limdagi vazifalari O‘quvchilarda estetik didni

shakllantirish. Emotsional va ruhiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash. Ijodiy tafakkurni rivojlantirish. O'quvchilarning diqqat va xotirasini kuchaytiradi.

4. Ijodiy yozuv texnologiyasi — bu ta'lim jarayonida o'quvchilarning fikrlash, tasavvur va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish maqsadida turli yozma ijodiy ishlar orqali bilim berishga asoslangan pedagogik metoddir. Ushbu texnologiyada o'quvchilar o'z fikrini mustaqil, erkin va ijodiy tarzda yozma shaklda ifodalaydi. Natijada o'quvchilarning nutq madaniyati, tafakkuri va tahlil qilish qobiliyati rivojlanadi. Ijodiy yozuv texnologiyasining mohiyati Ijodiy yozuv texnologiyasining asosiy mohiyati o'quvchilarning bilimni faqat tayyor shaklda qabul qilishi emas, balki uni o'z fikri, tasavvuri va hayotiy tajribasi bilan boyitib ifodalashidir. Bu jarayonda o'quvchilar mavzu yuzasidan mustaqil fikr yuritadi, yangi g'oyalar yaratadi va ularni yozma tarzda bayon qiladi. Shu sababli bu texnologiya o'quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

5. Dizayn va maket yaratish texnologiyasi — bu ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida turli buyumlar, inshootlar yoki g'oyalarning loyihasi (dizayni) va uch o'lchamli modeli (maketi)ni yaratishga asoslangan art-pedagogik texnologiyadir. Bu texnologiya orqali o'quvchilar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lab o'rganadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar ma'lum mavzu asosida loyiha tuzadi, uni chizma yoki eskiz shaklida ishlab chiqadi va keyin turli materiallardan maket tayyorlaydi. Bu jarayon o'quvchilarda ijodiy fikrlash, rejalashtirish va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Materiallarni tanlash Foto va video ijod texnologiyasi — bu ta'lim jarayonida foto va video vositalaridan foydalanib o'quvchilarning bilimini mustahkamlash, ijodiy fikrlashini rivojlantirish hamda mavzuni vizual tarzda ifodalashga qaratilgan art-pedagogik texnologiyadir. Ushbu texnologiya zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari yordamida o'quvchilarning

mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etishga xizmat qiladi. Foto va video ijod texnologiyasining asosiy mohiyati — o‘quvchilar tomonidan o‘rganilayotgan mavzuni foto suratlar yoki videoroliklar orqali tasvirlash va ifodalashdir. Bu jarayonda o‘quvchilar mavzuni tahlil qiladi, muhim jihatlarini tanlaydi va uni tasviriy vositalar orqali namoyish etadi. Natijada bilimlarni chuqurroq anglash va eslab qolish jarayoni kuchayadi. O‘quvchilar ma’lum bir mavzu bo‘yicha suratlar to‘plamini tayyorlaydi. Masalan, “Tabiatni asrash”, “Mening shahrim” yoki “Milliy qadriyatlar” kabi mavzularda foto loyihalar yaratish. Shuningdek, art-pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarning muloqot madaniyati, jamoada ishlash ko‘nikmasi va ijtimoiy faolligini oshiradi. Masalan, teatr yoki rolli o‘yinlar jarayonida o‘quvchilar bir-birini tushunish, hamkorlik qilish va o‘z fikrini erkin ifodalashni o‘rganadilar.

Art-pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonida san’at vositalari orqali o‘quvchilarning shaxsiy va ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Rasm, musiqa, teatr, ijodiy yozuv, dizayn, foto va video kabi san’at turlaridan foydalanish o‘quvchilarning nafaqat bilimini, balki ularning axloqiy, estetik va ijtimoiy tarbiyasini ham shakllantiradi.

Avvalo, art-pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarda estetik tarbiyani rivojlantiradi. San’at asarlari bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar go‘zallikni his qilish, san’atni qadrlash va estetik didni shakllantirishni o‘rganadi. Bu esa ularning madaniy saviyasini oshiradi va ma’naviy dunyosini boyitadi.

Pedagog olimlardan Lev Vygotskiy (Lev Vygotsky, rus psixologi va pedagogi, 1896–1934) Shunday fikrlarni ilgari suradilar: San’at va ijodiy faoliyat bolalarning tafakkurini rivojlantirishda, hissiyotlarni ifodalash va shaxsiy potentsialni ochishda muhim vosita hisoblanadi. «Ijodiy faoliyat orqali bolaning ichki dunyosi kengayadi, u o‘z fikrini va hissiyotlarini erkin ifodalashni o‘rganadi.»

Dzhon Dewi (John Dewey, amerikalik pedagog va faylasuf, 1859–1952) ta'kidlaganidek, „Ta'lim faqat bilim berish emas, balki o'quvchining tajriba va hissiyotlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak". «San'at orqali o'rganish — bu o'quvchini faollashtiradigan va uni hayotiy tajribaga tayyorlaydigan jarayon.»

Lev Zankov (Lev Zankov, sovet pedagogi, 1900–1977) nazdida, „Ta'lim jarayonida ijodiy yondashuv o'quvchilarning bilimni chuqurlashtiradi va shaxsiy rivojlanishga yordam beradi" «Ijodiy metodlar yordamida o'quvchi nafaqat bilim oladi, balki mustaqil fikrlashni o'rganadi.»

Vladimir Nikolaevich Bekhterev (Vladimir Bekhterev, rus psixiatri va pedagog, 1857–1927) shunday tarzda e'tirof etganlar „San'at va dramatik faoliyat bolaning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi"

«O'quvchi sahna va dramatik o'yinlar orqali o'z hissiyotlarini anglaydi va boshqalar bilan muloqot qila oladi.»

A. Makarenko (Anton Makarenko, sovet pedagogi, 1888–1939) pedagogik qarashlaridan kelib chiqqan holda guruhda ijodiy faoliyat o'quvchilarning tarbiyasida muhim ahamiyatga ega.

«Teatr, musiqa va rasm orqali jamoada ishlash ko'nikmalari rivojlantiriladi va tarbiyaviy natija mustahkamlanadi.» san'at asosidagi ta'lim usullari o'quvchilarning ruhiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayon o'quvchilarda stressni kamaytiradi, o'ziga ishonchni oshiradi hamda shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi deya takidlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy, L. S. Pedagogik psixologiya va ijodiy rivojlanish. Moskva: Prosveshcheniye, 1996.

2. Dewey, J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
3. Zankov, L. V. Ta'limning samarali metodlari va ijodiy yondashuv. Moskva: Pedagogika, 1972.
4. Bekhterev, V. N. Psixologiya va tarbiya masalalari. Sankt-Peterburg: Nauka, 1925.
5. Makarenko, A. S. Guruhda tarbiya va pedagogik tajribalar. Moskva: Pedagogika, 1935.
6. Xudoyberdiyev, Sh. Art-pedagogika texnologiyalari va ta'lim jarayoni. Toshkent: Fan va Ta'lim, 2018.
7. Islomova, M. San'at orqali shaxsni tarbiyalash metodlari. Toshkent: Pedagogika, 2020.
8. Karimov, A. Ijodiy yozuv va vizual ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Ta'lim nashriyoti, 2019.
9. Rakhmonov, B. Drama va rolli o'yinlar ta'lim jarayonida. Toshkent: Ilm-fan, 2017.
10. Sobirov, N. Musiqa va vizual san'at pedagogikasi. Toshkent: Pedagogika, 2016.

